

ДЕРЖАВНА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ПІДТРИМКИ МАТЕРИНСТВА І ДИТИНСТВА В НІМЕЧЧИНІ

У статті розглянуто особливості державної соціальної політики підтримки материнства і дитинства в Німеччині.

Досліджено, що основними напрямками державної сімейної політики у Німеччині були: зміцнення економічної стабільності родини; гендерна рівність; сприяння узгодженню сімейної та професійної діяльності; охорона здоров'я матері й дитини; підвищення рівня народжуваності, сприяння добробуту дітей, їх пізнавального та соціального розвитку.

Ключові слова: соціальна політика, підтримка, материнство, дитинство, Німеччина.

Постановка проблеми. Сім'я є одним із найважливіших інститутів суспільства, якому належить вирішальна роль у процесі відтворення людського життя, продовженні людського року. Сім'я завжди виступає моделлю конкретного історичного періоду, його розвитку і відбиває його моральні і духовні суперечності, постійно відчуває на собі всі зміни, які відбуваються у суспільстві, і відповідно через членів сім'ї впливають на його розвиток.

Сімейна політика в різних країнах неоднакова. Необхідність сімейної політики в розвинутих країнах зумовлена такими явищами як: старіння суспільства, зміни в структурі сім'ї, професійна активність жінок, що зумовлює прагнення віднайти рівновагу між професійною зайнятістю і родинним життям. У цьому контексті корисним є розгляд питання формування соціальної політики у Німеччині, де охорона материнства та дитинства забезпечується правовою, матеріальною і моральною підтримкою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд науково-методичної літератури засвідчив зростання інтересу багатьох науковців до питання соціальної політики підтримки материнства й дитинства. Різні теоретичні та практичні аспекти сучасної політики Німеччини щодо сім'ї розглядають дослідники Г. Бертрам, М. Вінген, І. Герлях, Ф. Кауфманн, Б. Пфау-Еффіnger та ін. Цінними у дослідженні зазначеної проблематики стали також роботи українських науковців С. Вакуленко, І. Звереві, В. Кравця, І. Постового, І. Трубавіної, О. Яременка та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Водночас, питання соціальної підтримки материнства й дитинства в Німеччині й досі залишається недостатньо висвітленим, що й зумовило вибір теми статті. Зазначимо, що окреслена розвідка є продовження циклу статей автора з окресленої проблематики [1].

Формулювання цілей статті. Мета статті – на основі аналізу джерелознавчих матеріалів окреслити особливості державної соціальної підтримки материнства й дитинства в Німеччині.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як свідчить аналіз джерелознавчих матеріалів, одним із інструментів державного регулювання демографічних процесів у країнах-членах Європейського Союзу є політика підтримки сім'ї. Вона включає заходи, спрямовані на охорону дитинства, сприятливої для сім'ї політики зайнятості та ін.

Науковці виділяють шість категорій цілей політики підтримки сім'ї:

1. Компенсація сім'ям витрат на дитину (дітей) з метою вирівнювання рівня життя сімей з дітьми та сімей без дітей.
2. Зменшення рівня бідності, з якою стикаються сім'ї з дітьми.
3. Підвищення добробуту дітей, їх пізнавальний та соціальний розвиток.
4. Підтримка рівня фертильності.
5. Підвищення показників жіночої зайнятості, створення балансу між роботою та сімейним життям.
6. Підвищення гендерної рівності, як з точки зору опіки дітей, так і стосовно результатів на ринку праці [10, с. 27].

Розглянемо особливості соціальної політики підтримки материнства й дитинства в Німеччині.

Як свідчить аналіз джерельної бази, після утворення ФРН (1949) держава і суспільство великого значення стали приділяти сімейній політиці. Ст. 6 (§ 1) Основного закону ФРН свідчила: "Шлюб і сім'я знаходяться під особливим захистом державного устрою; кожна мати отримала право на захист і турботу зі сторони суспільства; позашлюбні діти отримали право на рівне положення в суспільстві і рівні умови для фізичного і духовного розвитку" [7, с. 6]. Це зобов'язувало державу не тільки шанувати й захищати сім'ю як важливий соціальний інститут, а й піклуватися про матір і дитину.

Початок офіційної сімейної політики Німеччини як складової загальної соціальної політики держави було покладено в 1953 р. створенням Федерального міністерства у справах сім'ї, завданням якого був захист і утвердження традиційної для Західної Німеччини типу сім'ї, в якій – батько матеріально утримує родину, а мати піклується про дітей та домашнє господарство. Відтак, перші політичні кроки щодо сім'ї були спрямовані на допомогу багатодітним сім'ям, а до кінця 60-х років ХХ ст. в державній сімейній політиці домінували заходи, спрямовані на підтримку сім'ї як соціальної інституції.

Починаючи з 1969 р. в сімейній політиці відбулася зміна пріоритетів: стала проводитися політика вирівнювання сімейних витрат, захист інтересів дітей і жінок-матерів. Допомога в рамках політики вирівнювання сімейних витрат охоплювала допомогу по материнству та на утримання, виховання та навчання дітей. Виплати здійснювалися відповідно до Закону про соціальну допомогу і більшості малозабезпеченим сім'ям.

Важливу частину сімейних витрат в Німеччині виділялося на виплату допомоги на дітей. Перший Закон про допомогу на дітей вступив в силу на початку 1965 р. Ним було обмежено допомогу на третю і наступних дітей. Відтак, з 1 січня 1975 р. допомогу на дітей було відновлено, яку стали виплачувати обом батькам в розмірі 50 марок на місяць – на першу дитину, на другу – 100, на третю – 220 і на кожну наступну – 240 [4, с. 213]. З 1983 р. для сімей з великими доходами допомога на другу і кожну наступну дитину поступово знижувалось, а мінімальні суми – 70 марок на другу і 140 марок на третю і наступну виплачувалися незалежно від рівня доходу.

Рамки доходу вираховувалися в залежності від сімейного стану батьків і кількості дітей в сім'ї до 16 років. Для дітей старше 16 років допомога виплачувалася до 27 років тільки у випадку їх навчання без стипендіальної підтримки.

Центральною подією сімейної політики у 90-х рр. ХХ ст. стало прийняття Закону про захист материнства, котрий з 1 січня 1991 р. діяв для всіх землях

об'єднаної Німеччини і містив положення про захист здоров'я матері і дитини; заборону важкої фізичної праці та шкідливі умови праці для вагітних жінок та ін.

Працюючим жінкам передбачалася виплата допомоги по материнству – 25 марок в день, що складало 1/3 середньоденного заробітку. Закон про реформу охорони здоров'я з 1 січня 1989 р. дозволив виплачувати допомогу по материнству і тим жінкам, що працювали за трудовим договором (якщо вони застраховані на випадок хвороби). З 1 липня 1991 р. працюючим матері і батьку надавалося право на лікарняний листок на 5 днів при хворобі кожної дитини віком до 8 років.

Закон про стимулювання зайнятості від 1 травня 1985 р. передбачав ряд заходів щодо сприяння гендерного рівноправ'я, можливості поєднання освітньої, сімейної сфери та професійної діяльності. Матері мали право на грошову підтримку на період продовження перерваної професійної освіти і перепідготовку в розрахунок по п'ять років на кожну дитину. Допомога мала виплачуватися в кредит при навчанні в різні періоди. З 1900 р. державою було виділено на цю програму 25 млн. марок на 5 років.

Допомога на дітей виплачувалася за дорученням Бюро праці спеціальними касами, а для державних працівників – працедавцями. У вересні 1993 р. допомога на дітей складала: на першу дитину – 70 марок в місяць, на другу – в залежності від рівня доходу – від 70 до 130 марок, на третю – від 140 до 220 марок, починаючи з четвертої – від 140 до 240 марок [8, с. 276].

Крім допомоги по материнству в Німеччині з 1 січня 1986 р. вступив в силу закон про надання допомоги на виховання дітей і про відпустку на виховання. На відміну від допомоги по материнству, котру отримували тільки матері, що працювали до народження дитини, допомогу на виховання в розмірі 600 марок в місяць на кожну дитину виплачували всім матерям чи батькам, що займалися вихованням дітей, незалежно від того, працювали вони до народження дитини чи ні. Допомогу виплачували з 1 січня 1991 р. для всіх дітей до 18 місяців життя, з 1 січня 1993 р. – до двох років. За офіційними даними з 1986 по 1990 рр. таку допомогу отримало понад 2,5 млн. батьків [2, с. 8].

Батьки, що працювали до народження дитини, мали право на відпустку по її вихованню зі збереженням місця роботи. Прикметно, що до середини 80-х років декретна відпустка не враховувалась до трудового стажу. Тільки з 1992 р. за кожну дитину жінці почали нараховувати три роки трудового стажу.

В рамках закону 1990 р. про стимулювання освіти передбачалася допомога на навчання учням загальноосвітніх шкіл з 10 класу, вечірніх шкіл, коледжів, професійних училищ, середніх спеціальних закладів – до 585 марок; студентам вищих навчальних закладів – до 690 марок. У разі погіршення матеріального становища, батькам надавалася податкова пільга на навчання дітей, котра складала для дітей старше 18 років 4200 марок або 2400 марок, якщо дитина навчається за кордоном; для дітей до 18 років – 1800 марок. З 1990 р. пільги надавалися і дітям, що постійно проживали за кордоном, – на суму не більше 3024 марок.

Суміщення батьками професійної праці з турботою про дітей в Німеччині здійснювалося за двома моделями: “синхронної” (робота і турбота про дітей одночасно) і “послідовної” (робота – турбота про дітей – робота).

При “синхронній” моделі великого значення надавалося дитячим закладам. В Німеччині існувало чотири види дитячих закладів: ясла для дітей до трьох років, дитячі садки для дітей від трьох до шести років; спеціалізовані дитячі садки для дітей з фізичними та розумовими вадами і групи продовженого дня для дітей від 6 до 15 років. За офіційними даними охопленість дітей дитячими закладами в Німеччині

складала: в 1965 р. – 32,7 відсотка, в 1970 р. – 38,4, в 1975 – 65,5 і в 1987 – 79. Така динаміка свідчила про зростання рівня працевлаштування жінок, що складала 75 відсотків у повних сім'ях, а серед одиноких матерів цей показник сягав 80.

Окрім державних форм допомоги в рамках системи вирівнювання сімейних витрат в Німеччині діяло багато способів підтримки сімей на рівні федерації, земель і общин. Зокрема, з 1 січня 1987 р. було введено пільгу на першу дитину через зниження податку на прибуток на 600 марок, а з 1 січня 1990 р. – на 750 марок на кожну дитину впродовж 8 років після придбання власного помешкання сім'єю. За офіційними даними, німецькі сім'ї щороку економили в такий спосіб 405 млн. марок на податках в рік [5, с. 13].

З 1 січня 1990 р. в общинах було введено ще одну пільгу – квартирну – для тих общин, в яких квартплата перевищувала 25 відсотків середньої по федерації. В 1989 р. федерація виділила на будівництво сімейних будинків відпочинку 154 млн. марок. Одинокі батьки з дітьми і багатодітні сім'ї мали змогу відпочивати в них на пільгових умовах.

Ефективності політики підтримки сімей з дітьми сприяла також діяльність багаточисельних фондів. Так в 1950 р. було засновано “Фонд оздоровлення матерів”, котрий щорічно фінансував програму оздоровлення понад 40 тис. матерів в 110 будинках відпочинку. Створений у 1984 р. федеральний фонд “Мати і дитя – захист ненародженого життя”, фінансував програму допомоги матерям, котрі опинилися в скрутному становищі. Так, в 1989 р. фондом було виплачено за цією програмою 130 млн. марок.

Сучасна сімейна політика Німеччини зорієнтована на такі основні критерії, як: зміцнення економічної стабільності родини; сприяння узгодженню сімейної та професійної діяльності; цілеспрямований розвиток дітей у ранньому віці; підвищення рівня народжуваності [6]. У рамках соціальної підтримки материнства і дитинства сім'ї мають право на медичне обслуговування жінок у період вагітності і народження дитини; надання й оплати декретних відпусток; право на відпустку з виховання дітей (батьківська відпустка); сімейну допомогу на дітей; податкові пільги, позики під низькі відсотки (або субсидії) для придбання або оренди житла та ін. У країні діють служби планування сім'ї, жінки одержали доступ до контрацептивів, заборонено звільнення вагітної жінки і гарантовано збереження її місця роботи на період декретної відпустки [3, с. 29]. У Німеччині всім категоріям жінок повністю оплачується відпустка у зв'язку з вагітністю і пологами (від 6 до 8 тижнів після пологів, при ускладненнях або народженні близнят – до 18 тижнів) та відпустки з виховання дітей (батьківські відпустки).

В рамках сімейної політики в Німеччині проводиться підтримка працюючих батьків, самотніх батьків і малозабезпечених сімей. З 1 січня 2007 р. запроваджено нову державну допомогу для батьків, які тимчасово відмовилися від професійної діяльності. Її розмір становить 67 відсотків заробітної плати, але не більше як 1800 євро на місяць. Допомога малозабезпеченим сім'ям складає щомісячно 300 євро, що виплачується впродовж 12 місяців. Встановлено і норму допомоги молодим батькам: упродовж року після народження дитини мати отримує від держави дві третини зарплати. Для батька аналогічна відпустка триває 14 місяців.

Головним завданням, окресленим у восьмій книзі Соціального Кодексу Німеччини є і педагогічна підтримка сучасної сім'ї, котра охоплює: сімейну освіту (готує молодих людей до подружніх відносин, до співпраці з дитячим садком, школою, центром матерів); консультації з загальних питань виховання та розвитку

молоді; сімейне дозвілля та відпочинок (особливо у проблемних родинах, при потребі включає виховний патронаж дітей) [9, с. 238].

Ці форми допомоги сім'ї надають переважно громадські організації, а місцеві державні органи допомоги молоді приймають рішення щодо виду та рівня допомоги, несуть фінансову відповідальність за їх здійснення.

До соціально-педагогічних послуг, що надаються сім'ї в Німеччині, належать також: фахові консультації з питань подружніх відносин; підтримка батьків-одинаків; допомога при народженні позашлюбних дітей; консультування та підтримка щодо налагодження контактів дитини з батьками; забезпечення матерів-одиначок, що виховують дитину до шести років, місцем у закладах матері та дитини; патронаж та надання допомоги дитині в скрутному становищі.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Таким чином, державна соціальна політика підтримки материнства й дитинства в Німеччині спрямована на зміцнення економічної стабільності родини; сприяння узгодженню сімейної та професійної діяльності; охорону здоров'я матері й дитини; підвищення рівня народжуваності, сприяння добробуту дітей, їх пізнавального та соціального розвитку.

Подальших наукових розвідок потребує дослідження питання соціальної підтримки материнства й дитинства в усіх європейських країнах та США.

1. Стинська В. Соціальна підтримка материнства й дитинства в Бельгії /В.В.Стинська // Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Педагогіка. – Дрогобич: Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. – Вип. 2/34. – 2016. – С. 228 – 235.
2. Blum N. Unsere Leistung – der Aufbau des Sozialstaates / Blum N. // Union in Deutschland. – Bonn, 1990. – № 14. – S. 5 – 8.
3. Effinger H. Soziale Dienste zwischen Gemeinschaft, Markt und Staat / Effinger H., Luthe D. (Hrsg.). Sozialmarkte und Manager. Bremen, 2003. – S. 13 – 40.
4. Familienpolitik // Bonner Almanach 1989 / 1990. – Bonn, 1990. – S. 212 – 222.
5. Familienpolitik der CDU: Edne Leistungsbilanz 1982 – 1990 //Union in Deutschland. – Bonn, 1990. – № 27. – S. 11 – 16.
6. Gerlach I. Familie und staatliches Handeln / Gerlach I. // Ideologie und politische Praxis in Deutschland. – Opladen, 1996. – 383 s.
7. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. – Bonn: Bundeszentrale für polit. Bildung, 1967. – 60 s.
8. Sudmann H. Familienlastenausgleich im Spannungsfeld von leistungsgerechter Besteuerung und bedarfsgerechter Förderung / Sudmann H. // Sozialer Fortschritt. – München, 1993. – Jg. 42. – H. 11. – S. 276 – 279.
9. Schleicher H. Familie und Recht: Kindschaftsrecht, Jugendhilferecht, Jugendstrafrecht, Ehe und Scheidungsrecht / Schleicher H. – Köln: Fortis-Verlag, 2003. – 459 s.
10. The Costs of Raising Children and the Effectiveness of Policies to Support Parenthood in European Countries: A Literature Review : (A Report to the European Commission) / M.-T. Letablier, A. Luci, A. Math, O. Thevenon: European Commission, 2009. – 164 p. – Access mode : europa.eu/epic/docs/eu_report_cost_of_children_final_11-05-2009.pdf.

The article deals with the peculiarities of government social policy to support motherhood and childhood in Germany.

It was defined that the main spheres of government family policy in Germany were the following ones: strengthening economic stability in a family; gender equality; supporting family and professional activity; providing mothers and children with proper healthcare; increasing birth rate; children's welfare, their social and cognitive development.

Key words: *government policy, support, motherhood, childhood, Germany.*